אַן איגרתל פון ווילנע

צום ערשטן יאָרצייט פון דעם "אפּיקורסישן רב" - שערווין ווין

• פון הירשע=דוד כ״ץ

שערווין ווין ז״ל

פאַראַן אין לעבן זאַכן, געוויינלעך, וואָס ווערן גראַדע קלאָרער דאַמאָלסט אַז מ׳ווערט מיט אַ קאַפּ עלטער. און ווידער אַנדערע, וואו עס דאַכט זיך, אַז זיי זיינען גאָר עלול צו ווערן אין גאַנג פון די יאָרן נאָכמער מטושטש.

אַז איך בין געווען מיט אַ סך יאָר צוריק אַ אינגל אין ברוקלין, זיינען פאַר מיינע יונגען השגות אין גרונט גענומען געווען צווייערליי אידן: פרומע און פרייע. אמת, דיביידע האָבן אין זיך גופא כולל געווען אַ גוזמא מיט אונטער=שבטימלעך, זאָל עס זיין חסידישע הייפן און מתנגדישע שיטות ביי פרומע, און דער גאַנצער מעניו וועלטלעכע („פרייע") וואָס האָט זיך געצויגן פון רעכטע ציוניסטן אַזש ביזקל לינקע סאָציאַליסטן, אַנאַרכיסטן, קאָמוניסטן, טעריטאָריאַליסטן. אַ מעשה אָן אַ סוף.

אָבער אַזעלכע אידן וואָס האַלטן זיך פאַר „רעליגיעז אָבער ניט פרום", אַשטייגער „רעפאָרם אידן", וואָס טוען תפילה, אַזוי האָט מען איבערגעגעבן, אין אַ רעפאָרמישן טעמפּל, אַזאַ באַשעפעניש אויפן רבונו=של=עולמס ארץ ומלואה האָט זיך פאַר די יונגע אויגן אין אונדזער באָראָ פּאַרק ניט געיאַוועט.

אין שפּעטערדיקע יאָרן, אין לאָנדאָן, אין אָקספאָרד, און דאָ אין ווילנע, איז אָבער ניט זעלטן אויסגעקומען זיך צו טרעפן מיט „רעפאָרם" אידן, גראַדע מערסטנטייל אַמעריקאַנער, וואָס זעען אויס ווי וועלטלעכע, פרייע, ניט=רעליגיעזע אידן, נאָר האַלטן זיך פאַר „רעליגיעז" מיט זייער אָנגעהעריקייט אין אַ „טעמפּל". אַ נפקא=מינה נאָר, וואָס דיאָ אידן האָבן ביי מיר, דעם אמת זאָגנדיק, ניט געהאַט דעם חן פון די אַמאָליקע „וועלטלעכע טיפּן" וועמענס קינדהייט איז שיער ניט אַלעמאָל געווען איינגעטונקען אין דער אייביקער אידישקייט; די רעפאָרמער וואָס זיינען צו מיר דערגאַנגען זיינען געווען מער פונעם טיף פון אַ שטאַרק=אַסימילירטן אַמעריקאַנער בירגער וואָס האָט מערניט זיין „רעלידזשאָן", זיין „טעמפּל" וואָס איז אים דער אויסדרוק פון זיין „דזשואישנעס". נו, זאָלן אַלע נאָר געזונט זיין: „אַ וועלט מיט קליינע וועלטעלעך" איז דאָך איינער פון די סעיפים אין הלכות „אין חדש תחת השמש".

נאָר אַז מ׳לעבט, דערלעבט מען אַלציקעדינג. מיט כמה וכמה יאָרן צוריק, האָב איך ערגעץ אויסגעלייענט אויף די בלעטער, אַז אין אַמעריקע איז דאָ איינער אַ איד אַזאַ, ניט קיין „רעפאָרם=ראַבאַי", אַזעלכע טרעפט מען ששים רבוא, אלא וואָדען: אַ רב אַ ריכטיקער אפיקורס! טויזנט=איין נאַכט! אַ געענדיקטער ראַבאַי וואָס האָט אַן אייגענעם „טעמפּל" ערגעץ אין מדינת מישיגן. שיער ניט ווי דער נאָמען פון זיין שטאַט, עס וועלט פאַרן ברוקלינער אויער, נעמט די פון גאַליציאַנער=פוילישן אַרויסרייד פון לשון „משוגענע". איז אויב ס׳איז פאַראַן אַזאַ מדינה אין די פּאַרוואָרפענע טיפעניש פון אַמעריקע, טאָ זאָל דאָרט פּראַווען אַ טיש אויך אָט אַזאַ מין אפּיקורסישער רב.

יענע יאָרן האָט זיך מיר דער נאָמען זיינער ניט פאַרגעדענקט. מה=דאָך, „אַפּיקורסישער רב" איז פּאָרט אַ מער פאַרכאַפּנדיקער נאָמען, אינטערעסאַנטער איידער אַוועלכער ניט איז נעלסאָן, סטיוון אָדער מערווין, לשון אַמעריטשקע.

ביי אונדז אין ווילנע, קומען צו פאָרן אידן פון איבער דער וועלט אַ קוק טאָן אין אַמאָליקן ירושלים דליטא.

אין איינעם אַ העלן טאָג, מיט אַ יאָר פינף צוריק, גיי איך מיר אַריין צו דער אַרבעט. טוט אַ זאָג די סעקרעטאַרשע: „היינט נאָכמיטיק קומט אַ גרופּע פון אַמעריקע אויף אַ שעה". טו איך אַ פרעג: „איז ווער זשע קומט?" לייענט זיך מיר אויס אויף ענגליש: „דער ראַבאַי פון אַטעאיסטישן טעמפּל אין מישיגן".

אָהאָ! זיכער ווי גאָלד, אַז דער „אַטעאיסטישער ראַבאַי" איז דאָס דער באַקאַנטער „אַפּיקורסישער רב"! אַפילו אין אַ שטאַט וואָס רופט זיך מישיגן קענען קיין צוויי אַזעלכע ניט זיין! צוויי זיינען די לוחות, אָבער אין מישיגן המדינה איז דער אַפּיקורסישער רב אַוודאי נאָר איינער.

האָב איך גענומען, שיער ניט בלא=יודעין, ביי זיך אין דמיון אויסמאָלן אַ בילד. מסתמא איז דאָס אַ יונגערמאַנטשיק אַן אַמעריקאַנער וואָס קאָם קען ער אַ צורת אות אַ אידישן, וואָס גייט אויסגעפּוצט מיט אַן אָנצוג מיט באַגילדעטע קנעפּלעך, און וואָס האָט אפשר שטודירט פילאָסאָפיע ערגעץ אין אַן אוניווערסיטעט, און איז אין אַ שטעטל דאָרטן אין מישיגן געוואָרן אַ „גורו" (דאָס מיינט להבדיל אַ רבי) פאַר אַ קרייז „טרענדישע" רייכע אינגערע אַמעריקאַנער פון אידישן אָפּשטאַם.

איז עס מיר בסופו של דבר געקומען אָנלערנען, אַז מ׳דאַרף זיך היטן מיטן פאַנטאַזירן וועגן אַ יחיד, וואָס מ׳קען אים ניט, זאָל זיין אַן אפּיקורסישער רב. צי אַפילו אַן אַטעאיסטישער ראַבאַי.

צו אונדז אין אידישן אינסטיטוט האָבן די פריילעכע געסט אַריינמאַרשירט און זיך אַוועקגעזעצט. דער אָנפירער פון דער גרופּע איז געווען אַן עלטערער איד וואָס האָט זיך געהאַלטן יונג, ענערגיש, פלינק און איז געווען פול מיט פרייד און התלהבות. ער איז געווען אָנגעטאָן פּשוט און באַשיידן. קיין שום גאָלדענע קנעפּלעך. ער האָט יעדן פון אונדז געגעבן אַ וואַרעמע האַנט, ניט קיין קאַלטע, און אַ זאָג געטאָן אויף אַ שיינעם אידיש:

„שלום=עליכם! איך בין שערווין ווין, דער אפּיקורס!"

פּאַרט. מען איז ניט צוגעוויינט צו אַזאַ מין שלום=עליכם אויף אידיש. נאָך אין ווילנע פון אַן אַמעריקאַנער גאַסט. מען איז איינגעוואוינט אויף אַ ברייטן אַמעריקאַנער „העלאָו=אָו=ו".

דער איד האָט גענומען געבן צו פאַרשטיין, שוין מיט אַ געלעכטערל און אַ בלישטשעניש פון די פינקלענדיקע אויגן, וואָס זיינען געווען אַ סך אינגער ווי דער איד גופא. אַלץ אויף אידיש:

„ר׳ איד! איר געדענקט וואָס ס׳שטייט דאָרטן אין אבות דרבי נתן? עס שטייט געשריבן, שוואַרץ אויף ווייס: ׳שאומרים לו לאדם, אל תלך בין האפיקורסים ואל תכנס לשם שמא תכשל בם ואם אמר, וכו׳."

מיר דאַכט אַז מיר זיינען געבליבן פונקט אַזוי נשתומם פונעם „וכו׳" ווי פונעם גאַנצן אַראָפּגעבראַכטן ציטאַט...

עס איז קלאָר געווען, אַז דאָס איז אַ איד אַ געלערנטער פון עלטערן דור, וואָס די גירסא דינקותא איז ביי אים געווען, פונקט ווי ביי יענע פאַרגעדענקטע אידן פון אַמאָליקן ניו יאָרק, די אייביקע אידישקייט, אַלץ מיט אַ היימישן, זאַפטיקן אידיש.

נאָר דאָ איז אונדז געשטאַנען פאַר די אויגן, ניט אַ וועלטעכער סעקולאַריסט, און אַוודאי ניט קיין „רעפאָרם ראַבאַי „ נאָר וואָדען --- אַ זעלטן אינטערסאַנטער פאַרשוין!

מיט שערווין וויינען זיינען מיר שוין פאַרבליבן פריינט.

ביי יענער ערשטער באַגעגעניש אין ווילנע האָט דער אפּיקורסישער רב פון מישיגן וועגן זיך און זיין שיטה ניט געוואָלט ריידן. ער איז געווען מיט אַ גרופּע פון זיינע מענטשן, מערסנטייל אויך עלטערע אידן, וואָס האָבן זיינע תורות גוט געוואוסט, און זיי זיינען מיט אים געפאָרן איבער מזרח אייראָפּע אויפן טור בכדי געוואָר ווערן וועגן די=אָ מקומות און די אידן וואָס דאָרטן.

האָט מען באַדאַרפט צו=וואַרטן ביזקל דער צווייטער באַגעגעניש. און דערווייל האָט מען אויך אַריינגעקוקט אין זיינע ביכער, און אַלעמערשטנס אין זיין „אני מאמין", אַ בוך אויף ענגליש וואָס רופט זיך:

.JUDAISM BEYOND GOD
BY SHERWIN T. WINE
KTAV PUBLISHING 1995

הייסן הייסט דאָס, אַז דאָס איז, ריכטיקער געזאָגט געוואָרן, דעם מחברס „אֵין אני מאמין". דעם נאָמען פון בוך קען מען איבערזעצן „יודאַאיזם נאָך גאָט".

ניט דאָ איז דאָס אָרט איבערחזרן שערווין וויינס בוך. נאָר מודה זיין דאַרף מען, אַז ס׳איז אַ פאַרטיפטער בוך מיט אַן אינטערעסאַנטער שטעלונג. מיר ווילן זיך דאָ אָפּשטעלן נאָר אויף עטלעכע אָפּגעקליבענע שטעלן.

דער מחבר טיילט אָפּ חרדים („אולטראַ=אָרטאָדאָקסישע אידן"), פון איין זייט, פון אַלע אַנדערע אידן, בתוכם „מאָדערן=פרומע", פון דער אַנדערער זייט. אין די חרדים, פונקט אַזוי ווי ביי די „פונדאַמענטאַליסטישע קריסטלעכע גרופּעס", זעט ער אַן אינטעלעקטועלע ערלעכקייט, אַ גייסטיקע אָרנטלעכקייט, הגם ער איז דערמיט לחלוטין מחולק.

ווין האַלט אַז חרדים, פונקט אַזוי ווי ווי די „פונדאַמענטאַליסטן" אין אַנדערע גלויבנס זיינען „ניין זאָגער" (רעיעקציאָניסטן), וואָס זיינען קעגן אויפנעמען לאָגיש די נייע און נייסטע אויפטוען, דערפינדונגען און פּראָגרעסיווע דערשיינונגען פון דער מאָדערנער וויסנשאַפטלעכער וועלט.

מען דאַרף אָבער באַטאָנען, אַז שערווין ווין פאַרלירט קיינמאָל ניט דעם דרך=ארץ צו חרדים לגבי דער אָרנטלעכקייט פון טראַדיציאָנעלן גלויבן, כאָטש ער זעט זיי ווי מענטשן וואָס זיינען אַריינגעטאָן אינעם עבר, און וואָס זיינען מחויב מלחמה האַלטן מיטן איצט. „דאָס אויפהאַלטן דעם עבר אין דעם איצט איז אַנדערש איידער אויפהאַלטן דעם עבר אינעם עבר גופא. די עקזיסטענץ פון אַ נייעם, קאָנקורירנדיקן סדר=הדברים ברענגט אַ מענטאַליטעט פון באַלאַגערונג. טראַדיציאָנאַליסטן זעען זיך ווי אין אַ פרעמד=פיינטלעכן לאַנד אַרומגערינגלט מיט אַגרעסיווע שונאים" (ז. 53).

דער מחבר גייט נאָך טיפער אַריין אין דער זאַך און אַנאַליזירט דעם חילוק פון חסידים ביז מתנגדים, וואָס שייך זיין טעמאַטיק. אים פאַרכאַפּט דער דערפאָלג פון חסידות לגבי מתנגדות.

„די מתנגדים", שרייבט ער (אויפהיטנדיק אגב די טראַדיציאָנעל=אשכנזישע הברה אין זיין ענגלישער טראַנסקריפּציע), „די אָפּאָנענטן פון די חסידים, האָבן אויך אַראָפּגעוואָרפן די סעקולערע רעוואָלוציע. נאָר ביי זיי האָט געפעלט די אייבער=נאַטירלעכע התלהבות און דער דעמאָקראַטישער וואָקאַבולאַר וואָס איז נייטיק אויף צו זיין איבערצייגעוודיק. זייער רבנישע אָנפירערשאַפט איז שוין קאַליע געוואָרן פון דער ׳ראַציאָנעלער טעאָלאָגיע׳, און דער סוף איז געווען, אַז זיי (די מתנגדים) זיינען געבליבן מער באַקוועם ריידנדיק מיט סעקולערע אינטעלעקטואַלן איידער מיט אַן עקסטאַטישן פרומען אויסהיילער. מיט דער צייט האָבן מערסטע קינדער פון די מתנגדים זיך אָפּגעטרייסלט פון אָרטאָדאָקסיע בכלל און זיינען אַריבער אויף מער סעקולערע השקפות. די חסידים דאַקעגן זיינען געווען מער דערפאָלגרייך ביים אויפהיטן זייערע קינדער, און קינדסקינדער און אין רעקרוטירן נייע אָנגעהעריקע" (זז. 55 — 56).

און חסידים? ביים אַנאַליזירן די חסידים און זייער דערפאָלג, שרייבט שערווין ווין: „ניט טראַכטנדיק וועגן דעם אַפילו, האָבן די חסידים געשאַפן די בעסטע פאָרם פון רעליגיעזן ווידערשטאַנד צו דער נייער עפּאָכע פון סעקולאַריזם. אין אַ סעקולערער געזעלשאַפט וואו אַלטע היעראַרכיעס האַלטן אין צעפאַלן ווערן און עגאַליטערישע אידעאַלן זיינען גאַנגבאַר, איז אַ גאָט וואָס פירט זיך אויף ווי אַ ווייטער מלך עלול צו זיין דערווידער די דעמאָקראַטישע געפילן פון די אַמביציעזע מאַסן. [...] כהנים און רבנים וואָס האָבן די אייגנשאַפטן פון גרויסע לערנער און האַלטן גאָט פאַר זייער אייגענעם, פּריוואַטן קאָנטאַקט שטערן גאָר די דאָזיקע אַמביציעס און דערוואַרטונגען. אין אַ דעמאָקראַטישער עפּאָכע זיינען די דערפאָלגרייסטע ניין=זאָגערישע רעליגיעס גראַדע די פונדאַמענטאַליסטישע, כאַריזמאַטישע אַנטי=אינטעלעקטועלע באַוועגונגען וועלכע בלייבן געטריי די אַלטע טראַדיציעס און בעת מעשה באַווייזן זיי גאָט ווי אַ דעמאָקראַטישער מנהיג וועלכער האָט ליב דעם פּשוטן מענטשן" (ז. 55).

און אַז ס׳גייט שוין די רייד וועגן חסידים, האָט דער „אפּיקורסישער רב" אויך וואָס צו באַמערקן וועגן חב״ד – ליובאַוויטש: „בעת די מתנגדישע פּליטים אין אַמעריקע האָבן זיך געשאַפן פאַרטיידיקטע אינדזלען פון טראַדיציעס, אַזעלכע געטאָס=אין=געטאָס, האָבן טייל חסידים גענומען מיסיאָניזירן ביי די „שונאים" גופא. די ליובאַוויטשער (נאָכפאָלגער פון דער חסידישער גורו=דינאַסטיע פון ליובאַוויטש, אין מערב רוסלאַנד) ספּעציעל, זיינען אַרויס צוציען מענטשן צווישן דער יוגנט און די ניט=צופרידענע ניט=צוגעפּאַסטע פון דער סעקולערער עפּאָכע. זיי האָבן באַוויזן ניט ווייניק דערפאָלג" (ז. 56).

איך מיין, אַז מ׳קען זאָגן מיט אַ פולן מויל, ניט קיין האַלבן, אַז אין שערווין וויינס אָפּהאַנדלונגען וועגן חרדים, סיי מתנגדים סיי חסידים, שטעקט אַ סך דער=ארץ; ער באַטאָנט אַ סך מאָל אַז ביי זיי איז דאָ די מענטשלעכע ווערדע (בלע״ז: דיגניטי).

אויב אינעם בוך איז פאַראַן אַ רוגזא, אַ פּולמוסדיקער טאָן, איז עס ניט וועגן חרדים און טראַדיציאָנעל פרומע אידן. עס איז וועגן אַלע אַנדערע! דהיינו?

דהיינו, די אַלע וועמען ער רופט אָן מיטן נאָמען „אַמביוואַלענטן". דאָרטן גייען ביי אים אַריין די אַלע מאָדערנע אָרטאָדאָקסן לשבטיהם, די קאָנסערוואַטיוון, די רעקראָנסטרוקציאָניסטן און די רעפאָרמער (טאַקע אין דעם סדר).

ביי די אַלע, איז ער חושד אַ ניט=אָרנטלעכקייט. ער האַלט אַז ביי זיי פעלט די אמתע, פולע אומבאַגרענעצטע אמונה נאָר זיי האָבן מורא דאָס מודה זיין, זיי זיינען גרייט שפּילן זיך אַ גאַנץ לעבן אַ טייוואָלים=שפּיל, אַז

פאָרזעצונג אויף זייט צען

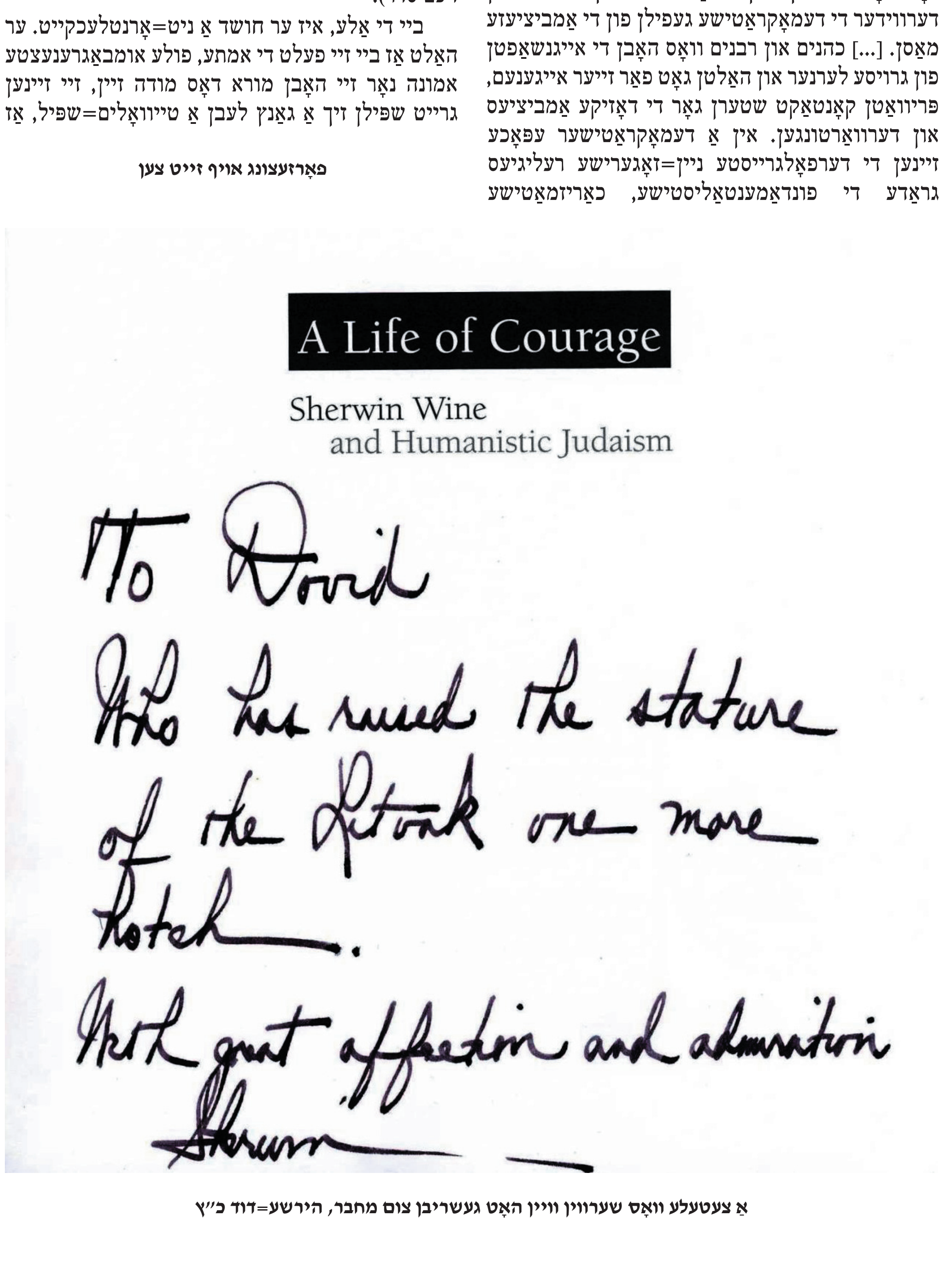

א צעטעלע וואָס שערווין ווין האָט געשריבן צום מחבר, הירשע=דוד כ״ץ

ביי דער יאָרצייט=אזכרה פון שערווין ווין ז״ל